Cultuursensitief werken: integrale winst en versterkt veerkracht vluchtelingen

Academische Werkplaats Publieke Gezondheid Limburg
Maastricht, 21 maart 2017

Evert Bloemen, arts (e.bloemen@pharos.nl)
Pharos, expertisecentrum gezondheidsverschillen

Onderwerpen

1. Introductie vluchtelingen
2. Gezondheid vluchtelingen
3. Cultuur
4. Culturele competentie
5. Cultuursensitief werken

Migratie en vluchten: van alle tijden

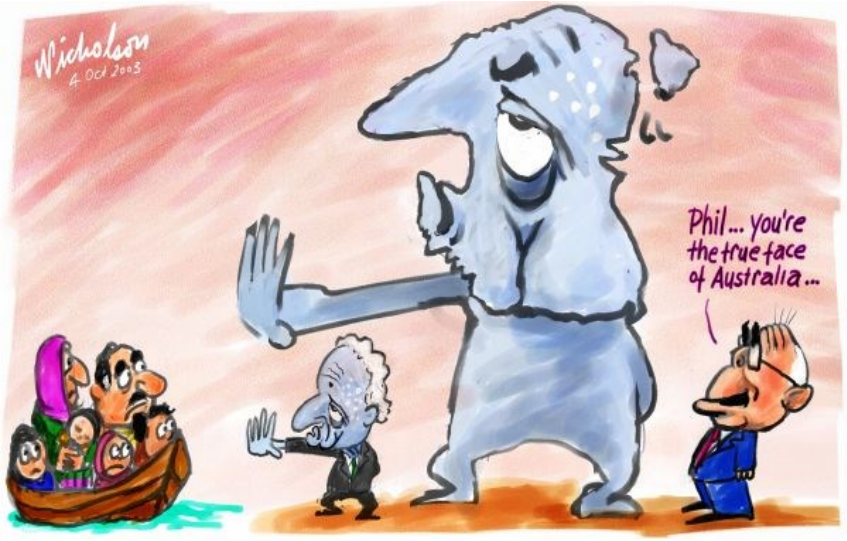

En de reacties ook…

Aantallen asielzoekers

- Tot 1980: ± 500 per jaar
- 1980 – 1990: stijging van 1000 naar 20.000
- 1990 - 2001: **30.000 – 50.000**
- Na 2001: afname (**10.000 – 15.000**)
- Toename in 2013
  - 2013: **17.000**; 2014: **30.000** 2015: **58.900**
  - Weer afname in 2016: **31.600**
  - In AZC's verblijven:
    - Op 1-1-2016: 47.500
    - Op 31-1-2017: 25.715;
      16.200 m - 9400 v; <18 jaar: 7900; > 60jaar: 550

Asiel vragen

- Vraag om bescherming volgens Vluchtelingverdrag of Europees Verdrag van de Rechten van de Mens
- Staat heeft plichten: asielprocedure, opvang, rechtshulp en medische zorg
- Bij afwijzing: terugkeer / uitzetting
- Bij toekenning: verblijfsvergunning asiel = Vluchtelingstatus = statushouder
  - voor bepaalde tijd (5 jaar), daarna om te zetten naar permanent of terugkeer, en later Nederlandse nationaliteit

Ervaringen vluchtelingen

In thuisland

- oorlog, onderdrukking, marteling, verlies, ….

Tijdens vlucht

- (seksueel) geweld, ongelukken, mensenhandel

In Nederland

- asielprocedure, leven in AZC
- inburgeren, integreren, ontheemd, discriminatie

Gezondheid: wat is bekend?

Kennissynthese Pharos

- Verhoogd risico op aantal gezondheidsthema's
  Infectieziekten, chronische ziekten, psychische problematiek, seksueel reproductieve gezondheid, gezondheid jeugd, sociale domein
- Beïnvloedbaar door gerichte preventieve aanpak
  - Veerkracht en beschermende factoren versterken
  - Risicogroepen en risicofactoren onderkennen
  - Vroege opsporing, outreachende aanpak, tijdig goede zorg
  - Inzet op sociaal domein
- Indicaties zorggebruik
  - Meer gebruik huisarts, diabeteszorg, JGZ, verloskunde, mondzorg, GBV
  - Op termijn toename GGZ

Kennissynthese - Wat is er nodig?

Ondersteuningsprogramma

<u>Bouwstenen lokale aanpak</u>

1. Neem als gemeente regie
   - gericht op populatie-gerichte preventieve aanpak
2. Populatie in beeld en analyse
3. Betrek vluchtelingen actief bij beleid en uitvoering
4. Start met veel beter wegwijs maken en voorlichten
5. Zet snel in op participatie en activering
6. Regel goede samenwerking
7. **Cultuursensitieve aanpak**
8. Regel goede kennisdeling en ondersteuning op maat

Enquête

Cultuursensitief?

Cultuur: wat zie je? – Hoeveel poten?

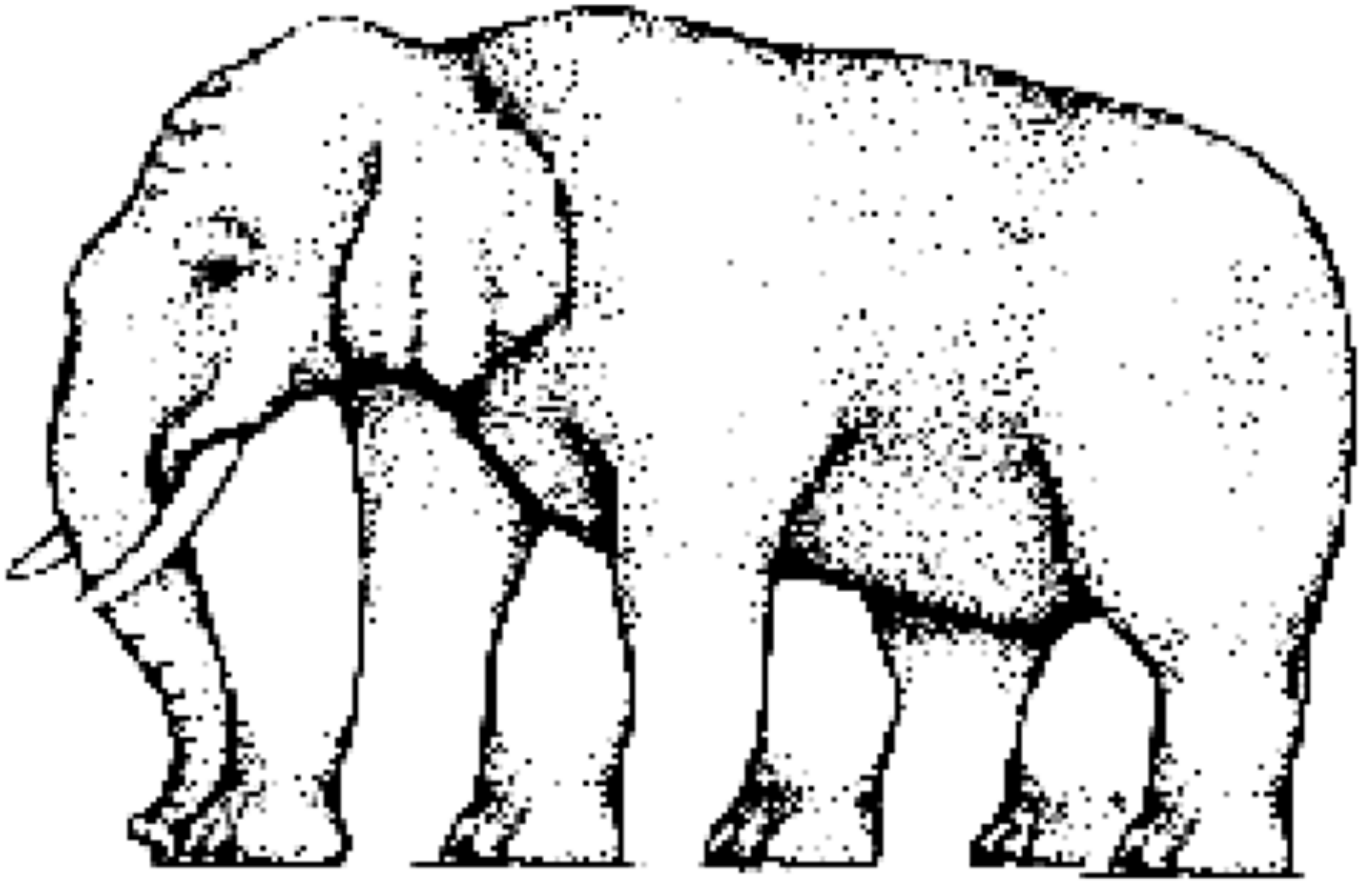

www.pinkelotje.nl

"Everything we hear
is an opinion, not a fact.
Everything we see
is a perspective, not the truth."

- Marcus Aurelius

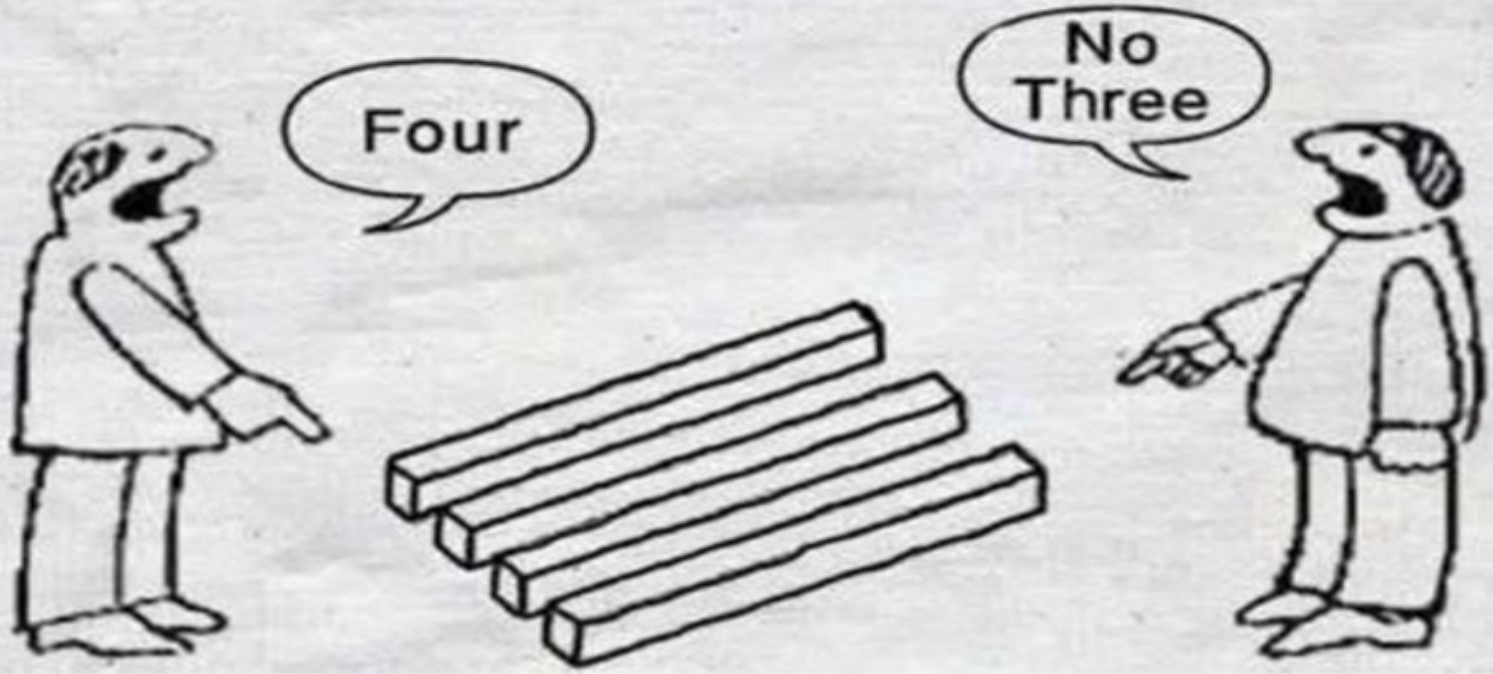

Cultuur

Een samenhangend geheel van betekenissen dat de mens oriënteert op de werkelijkheid waarin hij leeft, dat hem inzicht geeft in de dingen waar het in het leven om gaat en aangeeft welke normen zijn leven richting geven.

Culturele invloeden bepalen mede….

- het verklaringsmodel voor klachten en ziekte (*explanatory model*)
- hoe iemand stress ervaart (*idioms of distress*)
- wat iemand als ziek en gezond beschouwt
- hoe iemand klachten of ziekte presenteert
- waar iemand over zwijgt en over praat
- voor welke klachten iemand hulp vraagt en bij wie

Hulpmiddel: Cultuurvergelijker Hofstede: https://geert-hofstede.com/countries.html

Interculturele competentie

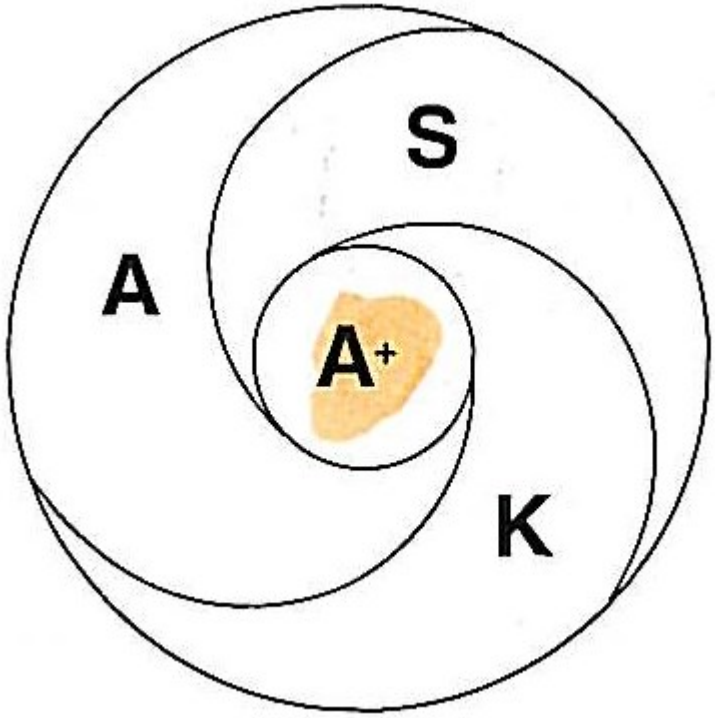

A = attitude
S = *skills* of vaardigheden
K = *knowledge* of kennis
A+ = *awareness* of bewustwording

Figuur: Voorstelling van interculturele competentie als spiraal (Fantini, 2000)

Veel bronnen

Onder andere:

- van Asperen, Shadid, Pinto, Hofstede, Hoffman, Trompenaars, ….
- Seeleman, Suurmond, AMC, 2007 - heden
- Movisie, NJI: Naar interculturele competentieprofielen in het preventieve en ontwikkelingsgericht jeugdbeleid, 2010
- Anne Frank Stichting: Begin bij jezelf, 2013
- NIP, NVO, ZonMw: http://www.intercultureelvakmanschap.nl/ (2013)
- Interculturele competenties in de care
- …….
- …….

Cultuursensitief (CS)

$$CS = \frac{B x H x (K + V)}{E + S}$$

Cultuursensitief (CS)

$$CS = \frac{BxHx(K+V)}{E+S}$$

B = Bewustzijn

H = Houding

K = Kennis

V = Vaardigheden

E = Etnocentrisme

S = Stereotypisch denken

Cultuursensitief (CS)

Vluchteling

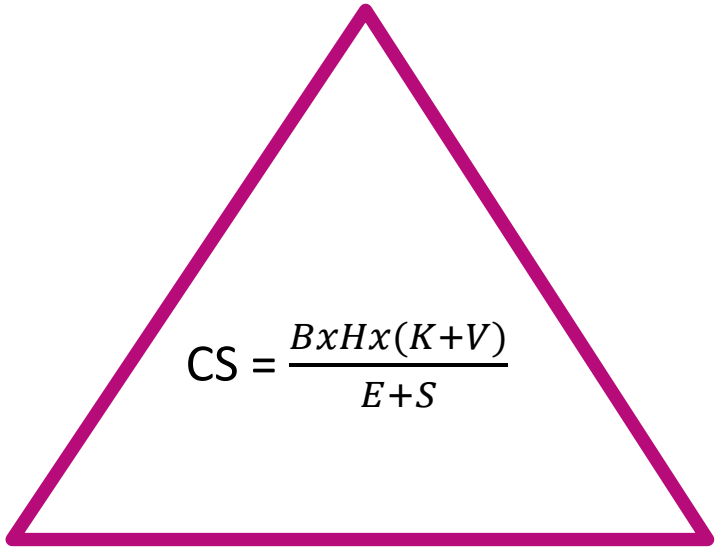

$$CS = \frac{BxHx(K+V)}{E+S}$$

Hulpverlener

Organisatie

Bewustzijn

$$CS = \frac{\boldsymbol{B} x H x (K+V)}{E+S}$$

- Cultuur = dynamisch en verandert
- Eigen cultuur (culturele zelfkennis)
- Cultuur van de ander
- Verschillen en overeenkomsten
- *"Cultuur kan niet alles verklaren"*
- Maatschappelijke aspecten
- Eigen emotionele reacties

Houding

$$CS = \frac{B x \boldsymbol{H} x (K+V)}{E+S}$$

- Nieuwsgierig, respect, niet oordelend
- Openheid, op zoek naar gezamenlijkheid
- Flexibiliteit, geduld, doorzettingsvermogen
- Bereidheid tot zelfreflectie en leren
- Bereidheid tot aanpassing en verandering
- Culturele veerkracht

Kennis

$$CS = \frac{BxHx(\boldsymbol{K}+V)}{E+S}$$

- Achtergronden cultuur van herkomst
  - Over historie, religie, cultuur
  - Vluchteling is kennisbron
- Context (juridisch en maatschappelijk)
- Specifieke epidemiologie
- Andere beleving van gezondheid en ziektepresentatie
- Hulpmiddel: cultureel interview

Culturele Interview

Oorsprong in Culturele Formulering, bijlage DSM-4

- Culturele identiteit (taal, etniciteit)
- Culturele verklaring voor de ziekte
- Psychosociale omgeving (familie, geloof)
- Culturele elementen in relatie hulpverlener – cliënt
- Observaties

Vaardigheden

$$CS = \frac{BxHx(K+V)}{E+S}$$

- Communicatie
  - Inzetten van tolken
  - Zoeken naar gezamenlijk verklaringsmodel van ziekte
  - In gesprek over ziektebeleving en –gedrag
  - Over opvoeding in andere cultuur
  - Veel uitleg, eenvoudig en begrijpelijk
- Relatie opbouwen en samenwerken
- Conflict kunnen hanteren
- Herkennen van emotionele reacties
- Inzetten van hulpmiddelen

Etnocentrisme

$$CS = \frac{BxHx(K+\boldsymbol{V})}{\boldsymbol{E}+S}$$

Het beoordelen van andere culturen vanuit de normen en waarden van de eigen samenleving, hetgeen vaak leidt tot het oordeel dat de eigen cultuur superieur is en een andere cultuur minderwaardig is.

- Tegenpool = cultuurrelativisme
- Vragen inburgeringsexamen
- Aanpassen, assimileren
- Staat contact en open onderzoek in de weg

Etnocentrisme 1

Etnocentrisme 2

Stereotypisch denken

$$CS = \frac{BxHx(K+\boldsymbol{V})}{E+\boldsymbol{S}}$$

Stereotypisch denken bevat generalisaties en versimpelingen over de kenmerken, eigenschappen en gedrag van een groep. Deze algemene clichébeelden over groepen passen we vervolgens toe op individuen.

- Indelen, generaliseren
- Vooroordelen, discriminatie en stigma
- Identiteit
- Belet een onderzoekende opstelling

Cultuursensitief (CS)

$$CS = \frac{B x H x (K + V)}{E + S}$$

Contact = Cruciaal

Paradoxale aspecten

- Interculturele paradox
  - Uitgaan van eigen cultuur ←//→ tolerantie voor andere cultuur
  - Lastig om tegelijk tolerant en etnocentrisch te zijn
- Onderscheid maken = aanpak op maat

  ←//→ risico op stereotypering en vooroordelen
- Behoefte aan recepten (formules)

  ←//→ Kern zit in contact
- Evidence based interculturele communicatie bestaat niet

Cultuursensitief als organisatie

$$CS = \frac{BxHx(\boldsymbol{K}+V)}{E+S}$$

- Visie ontwikkelen en uitdragen (B, H)
- Sturen op adapteren aanbod
- Divers personeelsbestand
- Kwaliteitsbeleid
- Scholing medewerkers
- Professioneel samenwerken

Integrale aanpak, zie Gezond In

VIJF SPOREN VOOR GEZONDHEIDSWINST

ACHT PIJLERS

- Burgers zijn hoofdrolspelers
- Differentiatie is essentieel
- Bestuurlijke betrokkenheid
- Procesgerichte aanpak
- Synergie circuits
- Publiek en privaat
- Sociale marketing op alle niveaus
- Monitoren voortgang en resultaten

Integrale aanpak, zie Gezond In

VIJF SPOREN VOOR GEZONDHEIDSWINST

ACHT PIJLERS

- Burgers zijn hoofdrolspelers
- Differentiatie is essentieel
- Bestuurlijke betrokkenheid
- Procesgerichte aanpak
- Synergie circuits
- Publiek en privaat
- Sociale marketing op alle niveaus
- Monitoren voortgang en resultaten

Samenvattend

- Aandacht voor gezondheid statushouders
- Cultuursensitief werken belangrijk

$$\rightarrow \text{CS} = \frac{B x H x (K+V)}{E+S}$$

- Contact is cruciaal → betrek statushouders

الأدبُ عقلُ غيرك تزيده في عقلك.

‘*Adab* betekent je eigen kennis verrijken met die van anderen.’

Djahiz, ‘Het leven op aarde en in het hiernamaals’ (‘*Fi al-ma’aasj wa-al-ma’aad*’).
In ***Rassa’il al-Djahiz*** (verzamelde beschouwingen), **Maktabat al-Khanji**, Caïro, editie van 1964, pagina 96.

تغرّبْ

‘Verander uzelf in een vreemdeling!’

اغتربْ تتجدّدِ

‘Reis! Het is de enige manier om uzelf te vernieuwen.’

Uit een gedicht van **Aboe Tammaam**, een van de vele ‘Prinsen der Communicatie’ (**oemara al-bajaan**) aan het negende-eeuwse Abbasieden-hof.